

Дослідження перепаду тиску прориву газу через водонасичені породи показало і те, що не існує реальної фізичної межі між колекторами і неколекторами (покришками), тим більше між високо- і низькопористими колекторами. За певних умов проникні для флюїдів навіть глинисті породи, а відмінність полягає лише в істотній різниці абсолютних значень цього параметра. Отже, поділ колекторів на кондиційні і некондиційні є умовним і для кожного покладу вуглеводнів має розглядатися окремо. Такий поділ має базуватися на величині можливого видобутку вуглеводневої сировини із даного колектора, реалізація якої окупить витрачені кошти.

Література

1. Маскет М. Физические основы технологии добычи нефти. – М.: Гостоптехиздат, 1953. – 606 с.
2. Оркин Г.К., Кучинский П.К. Физика нефтяного пласта. – М: Гостоптехиздат, 1955. – 297 с.
3. Котяхов Ф. И. Основы физики нефтяного пласта. – М.: Гостоптехиздат, 1956. – 263 с.

4. Катц Д., Корнел Д., Кобаяши Р. и др. Руководство по добыче, транспорту и переработке природного газа. – М.: Недра, 1965. – 676 с.
5. Линецкий В. Ф. Миграция нефти и газа на больших глубинах. – К.: Наук. думка, 1974. – 134 с.
6. Ханин А. А. Оценка экраняющей способности глинистых пород-покрышек газовых залежей // Геология нефти и газа. – 1968. – № 9. – С. 34-39.
7. Thomas L.K., Katz D., Tek M.R. Threshold pressure phenomena in porous media // Soc. Petrol. Eng. I. – 1968. – Vol. 8, № 2. – P. 174-184.
8. Марморштейн Л.М. Петрофизические свойства осадочных пород при высоких давлениях и температурах. – М.: Недра, 1985. – 190 с.
9. Даниленко В.А., Пилип Я.А., Иванов В.В. Фильтрационные особенности слабопроницаемых толщ нефтяных и газовых месторождений Украины // Геология и геохимия горючих ископаемых. – 1985. – Вып. 64. – С. 15-21.

УДК 550.839

ВИЗНАЧЕННЯ ПОРИСТОСТІ ТЕРИГЕННИХ ВІДКЛАДІВ СЕРЕДНЬОГО КАРБОНУ ПІВНІЧНОГО ДОНБАСУ ЗА ДАНИМИ ПОТЕНЦІАЛІВ САМОЧИННОЇ ПОЛЯРИЗАЦІЇ

В. І. Грицишин, В. Й. Проконів

Івано-Франківська експедиція з геофізичних досліджень в свердловинах,
76002, м. Івано-Франківськ, вул. Українських Декабристів, 54, тел. (03422) 24214,
e-mail: exp@il.if.ua

В статье рассмотрены вопросы установления зависимости между пористостью и потенциалами самопроизвольной поляризации для теригенных отложений среднего карбона по материалам разрезов скважин Марковского газоконденсатного месторождения. Показана высокая эффективность этого метода в условиях разрезов скважин на Евгеньевской разведочной площади.

The article deals with relation definition between porosity and spontaneous polarization for middle Carbonic sedimentary rocks on the example of Markivske gas-condensate field. Also it is shown how the method finds an application in wells conditions on Evgenivska exploratory field.

Підвищення точності визначення підрахункових параметрів за даними ГДС вимагає одержання достовірної інформації про колекторські властивості продуктивних пластів.

У даній статті ми торкнемось питання визначення пористості теригенних відкладів середнього карбону Північного Донбасу на матеріалах розрізів свердловин Марківського газоконденсатного родовища та Євгенівської розвідувальної площі з використанням діаграм методу потенціалів самочинної поляризації (ПС). Незважаючи на створення за останні десятиріччя нових, більш досконалих способів визначення K_p за матеріалами ГДС, потенціали ПС не втратили свого значення для розв'язання цього

завдання. Необхідність використання методу ПС для оцінки пористості колекторів у розрізах свердловин родовищ північного і північно-східного Донбасу пов'язана з неглибоким заляганням продуктивних відкладів, у зв'язку з чим виникають певні труднощі при інтерпретації інших методів ГДС, зокрема методу АК. Важливим є те, що інформацію про дифузійно-адсорбційні потенціали ми отримуємо на перших стадіях каротажу свердловин, коли детальні методи (акустичний каротаж, нейтронні методи) ще не виконані. Деякі з них (особливо радіоактивні) можуть бути виконані тільки в закріпленій колоні свердловині, що призводить до втрати цінної інформації про особливо-

сті фільтраційно-ємнісних характеристик колекторів. Щодо впливу геометричних і омичних факторів, які впливають на величину потенціалу ΔU_{nc} , то вони легко визначаються за даними електрокаротажу і кавернометрії, проведеними на ранній стадії каротажних робіт у свердловині.

Оцінка K_n за кривою ПС можлива для теригенних колекторів з глинистим цементом розсіяного типу. Наявність у колекторі інших цементів (залізистого, карбонатного) не є перешкодою, якщо їх кількість відносно глинистого є невеликою [1].

Для свердловин, що розбурюються на площах північного Донбасу, характерним є те, що піщані пласти-колектори значною мірою заглинизовані (про що свідчать методи ГК і ПС), але в розрізі свердловин присутні і високопористі незаглинизовані пісковики, а також слабопіщані глини; співвідношення мінералізацій пластових вод і фільтрату промивних рідин є великим ($C_a/C_\phi \geq 10$).

Кореляційний зв'язок відносної амплітуди α_{nc} з K_n отримують, порівнюючи ці параметри у пластах, для яких K_n визначений іншими методами ГДС, або за даними представницького ядра [2]. Для побудови залежності $\alpha_{nc} - K_n$ для теригенних відкладів Марківського родовища проведений попередній аналіз результатів ГДС з метою літологічного розчленування розрізу на окремі літотипи пісковиків і вапняків. Ефективність розподілу порід середнього карбону (москівський та башкирський яруси) за літологічним складом за даними методів гамма-каротажу, нейтронного гамма-каротажу і акустичного каротажу досягає 90 %, що є необхідною запорукою ефективності методу ПС при визначенні K_n .

Для приведення амплітуд ΔU_{nc} у виділених пластах пісковиків до єдиних свердловинних умов використовувалась емпірична залежність [3]

$$\Delta U_{nc.np} = \Delta U_{nc} \cdot \frac{a_{12}}{a_{11}} \cdot \frac{\lg \frac{\rho_{\phi 2}}{\rho_{e 2}}}{\lg \frac{\rho_{\phi 1}}{\rho_{e 1}}}, \quad (1)$$

де: ΔU_{nc} – величина потенціалу ПС у свердловині з питомим електричним опором фільтрату промивної рідини $\rho_{\phi 1}$ і опором пластової води $\rho_{e 1}$;

$\Delta U_{nc.np}$ – величина потенціалу ПС, приведенного до умов свердловини з опором фільтрату у пластової води, відповідно $\rho_{\phi 2}$ і $\rho_{e 2}$;

a_{11} і a_{12} – коефіцієнти, які враховують вплив пластових температур на величину U_{nc} .

Величина a_i вираховується за формулою

$$a_i = \frac{t + 273}{291}, \quad (2)$$

де t – температура на глибині пласта.

Для пластів з проникненням вносились поправки на діаметр зони проникнення D_{zn} і опір зони проникнення ρ_{zn} [4].

При побудові залежності $\alpha_{nc} = f(K_n)$ для теригенних відкладів Марківського родовища нами було використано 47 визначень пористості за даними аналізу ядра і даних ГДС. Одержана залежність порівнювалась з аналогічною, встановленою за даними ядра свердловин Марківського родовища, що розташовані на території Російської Федерації.

Залежність, встановлена нами (рис. 1), має такий вигляд:

$$K_n = 19,949 \alpha_{nc} + 2,3531, \quad R^2 = 0,979, \quad (3)$$

де: K_n – коефіцієнт пористості, %;

α_{nc} – відносна амплітуда ПС;

R^2 – коефіцієнт кореляції.

Аналогічна залежність за російськими геофізиками

$$K_n = 20 \alpha_{nc} + 2,0. \quad (4)$$

Розбіжність між вказаними залежностями є дуже незначною, що є доказом придатності обох рівнянь для визначення пористості за даними методу ПС.

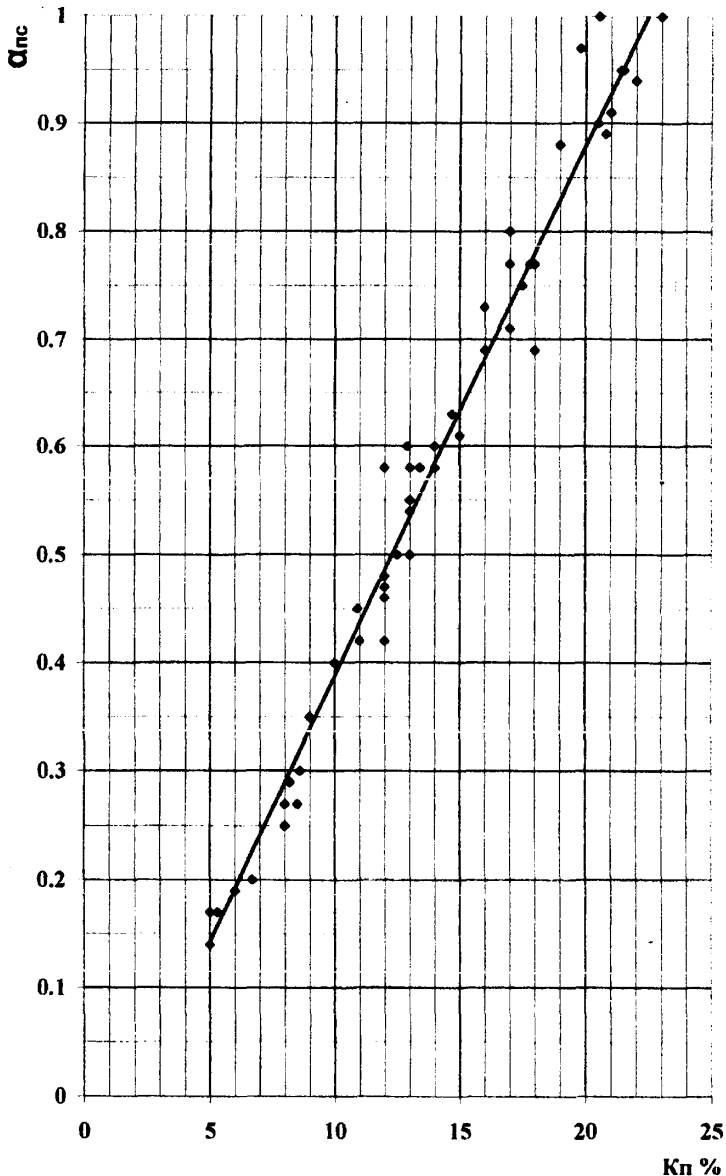
У розрізах свердловин, де відсутні пласти пісковика з максимальною пористістю $K_{n \max}$, що дорівнює 22,3 % і більше, за опорний пласт може бути вибраний і такий, для якого амплітуда ΔU_{nc} є найбільшою у розрізі свердловини, але пористість якого є меншою за величину $K_n = 19,949 + 2,3531 = 22,3\%$. Отже, для вирівнювання відносних амплітуд у свердловинах з неоднаковою пористістю в опорних пластах слід застосувати коефіцієнт $K = K_{n \text{ on}} / 22,3$, де $K_{n \text{ on}}$ – коефіцієнт пористості опорних пластів у свердловинах з нижчими фільтраційно-ємнісними властивостями.

Формула (3) набуває такого вигляду:

$$K_n = 19,949 \alpha_{nc} \cdot K + 2,3531. \quad (5)$$

Спостерігаються випадки, коли у розрізі є пласти, пористість яких перевищує вказану величину $K_n = 22,3\%$. Для таких пластів коефіцієнт пористості слід визначати іншими методами, оскільки для таких пластів статична величина потенціалу ПС є сталою величиною і залежатиме від співвідношення ρ_{ϕ} / ρ_e . В таких пластах значення пористості контролюються не тільки глинистістю, а й ступенем відсортованості мінеральних зерен [3].

Для перевірки придатності встановленої залежності $\alpha_{nc} = f(K_n)$ для визначення пористості на інших розвідувальних площах Північного Донбасу нами проведений аналіз результатів інтерпретації комплексів ГДС на Євгенівській площі. В інтервалі 1450-1910 м розрізу свердловини 7 – Євгенівська виділено 12 пластів

Рисунок 1 – Залежність $\alpha_{nc} = a(K_n)$ на Марківській площі

тів з різною геофізичною характеристикою, для яких були розраховані коефіцієнти пористості за даними акустичного каротажу (АК), нейтронного гамма-каротажу (НГК) і методу ПС. Для цих же пластів за даними ГК були визначені коефіцієнти об'ємної глинистості K_{gl} . Свердловина 7 – Євгенівська вибрана тому, що її розріз у вказаному інтервалі представлений водонесними колекторами, для яких визначення коефіцієнтів пористості за даними ГДС є більш надійним порівняно з аналогічними нафтогазонасиченими колекторами в продуктивній частині розрізу свердловин.

Оцінка пористості газонесних пластів за даними АК і НГК з врахуванням залишкової газонасиченості у цьому регіоні належним чином ще не розроблена.

Геолого-геофізична характеристика свердловини 7 – Євгенівська наведена на рис. 2, а результати визначень K_n за даними комплексу ГДС – в таблиці 1.

Аналіз даних пористості, отриманих різними методами, свідчить, що в заглизованих колекторах значних розходжень між величинами K_n , визначеними різними методами, не спостерігається.

Отже, метод ПС за точністю визначення коефіцієнтів пористості K_n не поступається іншим методам, зокрема методу АК. Розбіжність спостерігається у високопористих колекторах, де K_n досягає величин 28-30%. Для таких пластів, зрозуміло, метод ПС для визначення пористості колекторів не слід застосовувати, оскільки пористість таких колекторів пов'язана не з глинистістю, а з гранулометричними факторами, проте в глинистих пісковиках розходження у величинах K_n за даними ПС, АК і НГК знаходяться в допустимих межах ($\delta \leq \pm 10\%$). В окремих пластах, заглизованість яких аномальна ($K_{gl} \geq 25\%$), розходження у величинах пористості також зростає, що

Таблиця 1 – Визначення коефіцієнтів пористості за даними ПС, АК і НГК (свердловина 7 – Євгенівська)

Інтервали пластів, м	H _г , м	d _с , м	ρ _с , Омм	БКЗ		U _{пес} , мВ	α _{пс}	K _{пс} ^{пс} , %	K _{пн} ^{пн} , %	T, мкс м	K _{пн} ^{ак} , %	I _{пн} γ, у.од.	K _{пн} ^{пн} , %	δ = $\frac{K_{пн}^{ак} - K_{пн}^{пс}}{K_{пн}^{ак}}$, %	Літологія, характер насичення
				ρ _{пн} , Омм	ρ _{пн} , Омм										
1449.0-1465.0	16.0	0.22	0.25	5.5	1.8	40	0.8	18.3	20	295	19.5	1.6	18.0	6	піск.водоносн.
1465.0-1473.0	8.0	0.22	0.25	5.5	1.8	43	0.86	19.5	16	295	20.5	1.65	17.2	4.9	піск.водоносн.
1475.0-1487.0	12.0	0.22	0.25	4.8	1.0	50	1.0	22.3	4	325	28.0	1.45	28.8	20.3	піск.водоносн.
1496.0-1500.8	4.8	0.22	0.25	10.0	5.0	50	1.0	22.3	6	320	28.6	1.7	21.2	22	піск.газоносн.
1500.8-1503.0	2.2	0.22	0.25	3.0	1.4	50	1.0	22.3	6.5	320	28.6	1.4	28.0	22	піск.водоносн.
1508.0-1514.0	6.0	0.22	0.25	6.0	1.9	40	0.8	18.3	19.0	280	16.8	1.5	18.3	-8.9	піск.водоносн.
1532.0-1535.0	3.0	0.22	0.25	10.0	3.8	37.5	0.75	17.3	28	270	16.0	1.6	14.4	-8.9	піск.водоносн.
1546.0-1550.0	4.0	0.22	0.25	7.5	2.3	31.5	0.63	14.9	28	280	16.2	1.55	12.8	8.0	піск.водоносн.
1628.0-1630.4	2.4	0.22	0.25	10.0	3.0	39	0.78	17.9	20	280	16.5	1.6	18.0	-8.5	піск.водоносн.
1677.0-1682.0	5.0	0.22	0.25	10.0	3.8	29.5	0.59	14.1	14	275	13.6	1.75	15.8	-3.6	піск.водоносн.
1704.0-1708.0	4.0	0.22	0.25	10.0	3.8	27	0.54	13.1	32	270	13.7	1.6	13.8	5.0	піск.водоносн.
1715.0-1719.0	4.0	0.22	0.25	10.0	4.0	22	0.44	11.2	28	275	11.4	1.65	10.8	1.8	піск.водоносн.

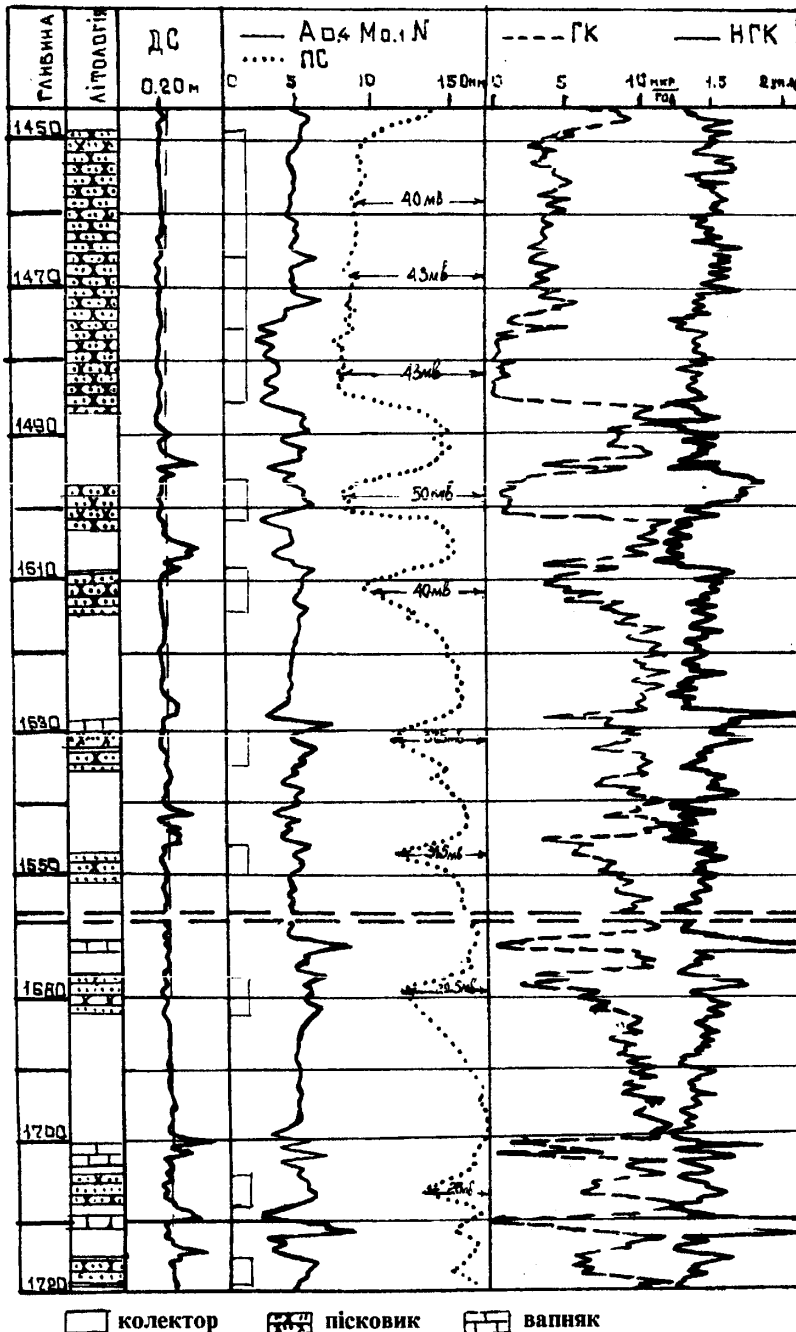

Рисунок 2 – Геолого-геофізична характеристика свердловини 7 – Євгенівська

свідчить про низьку спроможність методів АК і НГК при оцінці пористості таких колекторів. Для визначення фільтраційно-ємнісних властивостей таких колекторів метод ПС є пріоритетним. Кінцеві висновки з питань оцінки кожного з методів ГДС можуть бути зроблені на підставі спеціальних досліджень. В подальшому необхідно провести типізацію розрізів свердловин з метою удосконалення методики визначення фільтраційно-ємнісних характеристик колекторів даного регіону.

Література

1. Вендельштейн Б.Ю. Исследования разрезов нефтяных и газовых скважин методом собственных потенциалов. – М.: Недра, 1966. – 209 с.
2. Интерпретация результатов геофизических исследований нефтяных и газовых скважин: Справочник. – М.: Недра, 1988. – С. 323-325.
3. Грицишин В.І., Дубинюк П.Ф., Іванюта М.М. та ін. Методическое руководство по определению пористости теригенных отложений по данным измерений потенциалов собственной поляризации. – Львов, 1968.
4. Вендельштейн Б.Ю. Альбом номограм и палеток для интерпретации данных геофизических методов исследования скважин. – М.: Гостоптехиздат, 1963.